

A MANDZSÚRIAI KÉRDÉS

VALAMI két évvel ezelőtt a mandzsúriai kínai hatóságok egyik napról a másikra puccsszerűen kezükbe kerítették a Kínai Keleti Vasutat, amely annak idején cári orosz koncesszióképpen épült s vezetése felerészben orosz, felerészben kínai kézben volt. A charbini orosz direktort elfogták s a többi orosz tisztviselővel együtt börtönbe zárták. A charbini és a mukdeni orosz konzulátust is hasonló sors érte. Kínai oldalról ezt az eljárást azzal indokolták, hogy a letartóztatott orosz konzuli kar s a vasút tisztviselői, természetesen egytől-egyig szovjet alattvalók, kommunista propagandát fejtettek ki. Szovjetország erre erélyes ultimátum-jellegű jegyzékkel fordult a kínai kormányhoz, a kívánt elégtételt azonban nem kapta meg. Hónapok múltak el anélkül, hogy bármi is történt volna. Azaz hogy Kína minden valamire való városában egymás után tartották az oroszellenes népgyűléseket. Nem sokkal rá, 1929—30 telén váratlanul szovjet haderő jelent meg Észak-Mandzsúriában. A hatás katasztrofális lett. A kínai hadsereg, anélkül hogy a legcsekélyebb ellenállást is megkísérelte volna, rabolva, gyűjtogatva menekült az oroszok elől. A kínai hadvezetőség azonnal fegyverszünetet kért, biztosítva a status quo teljes egészében való rögtöni visszaállítását. Erről szól a chabarovszki jegyzőkönyv. A továbbiak tárgyalására kínai delegátusok mentek Moszkvába.

Mo Tehui, a kínai delegáció vezetője még be sem fejezte a misszióját, máris újabb bonyodalom keletkezett Mandzsúriában; központjában ezúttal a japánok állottak. A japán-kínai viszony már régebb óta feszült volt s nem sok kellett a konfliktus kirobbanásához. Sérelmekben pedig nem volt hiány. Íme csak egynehány a múlt nyáron törtétek közül. A kínai kormány egyoldalúan eltörölte Japán konzuli bíraskodási jogát, melyet előzőleg szerződésben biztosított. S bebizonyítandó, hogy nem maradnak csupán elvi jelentőségű megállapításoknál, azonnal letartóztatta Valami csekély vétség miatt egy koreait (a koreaiak tudvalevőleg szintén japán alattvalók) s figyelembe sem véve a mukdeni japán főkonzul tiltakozását, majd erélyes követelőzést, el is ítélték a kínai törvények szerint. Röviddel rá, szintén Mandzsúriában, viszálykodás tört ki koreai és kínai parasztok közt földjeik öntözése körül, amibe fegyveresen beavatkozott a helyi kínai csendőrség és katonaság is, s természetesen a kínaiaknak fogta pártját. A koreaiak segítségül hívták a japán koncessziót képező Dél-Mandzsúriai Vasút japán helyőrségét s valóságos harc keletkezett a japánok és kínaiak közt, sebesültekkel és halottakkal. A törtétekért a felelős-

séget mindegyik fel a másakra igyekezett háritani. A meglehetősen szenvedélyes hangú tárgyalások alatt meggyilkoltak Mandzsúriában egy japán vezérkari tisztet. Az energikus hangú japán jegyzéket azonnal katonai támadás követte azzal a megokolással, hogy a kínaiak nem hajlandók a gyilkost kiadni, sem pedig garanciát nyújtani arra, hogy a jövőben hasonló esetek ne ismétlődhessenek meg. A japán csapatok csakhamar elfoglalták Mandzsúria fővárosát Mukdent, majd nagyobb küzdelem után a már orosz érdekszférába tartozó Czikárt is. Nyugat felé megszállták Taonant s nemrégiben Csincsut. £ pár hónapos hadviselés eredménye röviden az, hogy ez év januárja elején már nem maradt egyetlen kínai katona sem Mandzsúria földjén: a nagyobb, déli részben japán katonaság a helyzet korlátlan ura, sőt Észak-Mandzsúriában is csak vasúti koncessziót őrző orosz katonaság tartózkodik.

Amint a helyzet kedvezőtlenre fordult, Kína a Népszövetségtől, majd az Egyesült Államoktól kért igazságot és védelmet. Az orosz konfliktusban egyszer már sikerrel szerepelt, mint a civilizáció védője a kommunista áradattal szemben; most újra a mártírt játssza s bizonyítgatja, hogy saját földjén, betolakodott bitorlóktól szenved méltatlanságot.

Kétségtelen, hogy a mandzsúriai orosz és japán bonyodalom mostani elindítója a fiatal kínai nacionalizmus, mely meggondolatlan türelmetlenséggel egymás után provokálja azokat a hatalmakat, melyeknek szerződésben biztosított bizonyos kiváltságokat. Ezek a kiváltságok Kína szuverén jogait ugyan nem egyszer sértik, de az inkább nemzetieskedő, mint nemzeti kormány kellő megfontolás és előkészület nélküli akcióival csak újabb megaláztatásokat hoz országára. Kína agresszív, de erőtlen nacionalizmusán kívül egészen speciális körülményekkel is kell számolnunk. Kína, Japán és Oroszország küzdelme Mandzsúriáért, melynek területe hozzávetőlegesen háromszor akkora, mint a békebeli Magyarországé, nem mai keletű.

MANDZSÚRIA nem tartozott mindig Kínához, sőt volt idő, hogy Kína tartozott Mandzsúriához. A mandzsu lovas nomád nép volt, nyelvüeg, fajilag teljesen idegen a kínaitól, vele csak úgy került kapcsolatba, mint azok a többi északi „barbárok“, akik hol zsákmányoló kedvvel riogatták a kínai Nagy Fal őrségét (sőt sokszor azon belül a letelepedett kínai lakosságot is), hol meg megjuhászodva ajándékokkal, adókkal az Ég fia vazallusának ismerték el magukat. De ez az állapot nem tartott soha huzamosabb ideig, mert a gyengébb nomádokat csakhamar elsodorták az erősebbek s a harc a hatalomért megint megújult. Nem egyszer megtörtént, hogy az Észak nomádjai meghódították Kínát vagy legalább annak egy tekintélyes részét s fejedelmi családjuk a kínai császár trónját foglalta el. Igen sajátságos, hogy mondhatni minden ilyen esetben a hódító barbárok teljesen beleolvadtak a számosabb, kulturáltabb kínai rétegbe s dltűntek úgy, hogy még csak nyomot sem hagytak maguk után. Pontosan ez történt a mandzsukkal is.

Egyik törzsük, a dzsürcsi már a XII. században megindulva Mandzsúriából elfoglalta egész Észak-Kínát, s annak korlátlan ura

maradt több mint száz évig. Helyét egy nála erősebb nomád népnek, a mongolnak kellett átengednie. Miután valami háromszáz évet áthalászott-vadászott a történelmi ismeretlenség homályában, újra megjelent, erősebben mint valaha. A vezetést ekkor már egy másik, tekintélyesebb törzs vitte, a neve mandzsu volt. A törzs feje, Nurhacsu, népét 300 főből álló „nyilakra“ osztotta, győzelmes hadakozásai során saját és szövetséges törzseinek a száma 17-ről 70-re emelkedett. Főhadiszállását és székhelyét, mely eddig a Szungari felső folyásánál, Kirintől délre feküdt, Mukdenbe tette át. Megtagadva a hűbéri viszonyt, mely eddig Kínához fűzte, 1616-ban császárrá kiáltotta ki magát. Csakhamar az egész Liaotung félsziget birtokába került. A mandzsu hódításnak a sikerét nagyban elősegítette, hogy Kína legkülönbözőbb helyein: Szecsuanban, Sangtungban és Kuicsouban, egymásután törtek ki a lázadások. 1629-ben a mandzsuk új hadjáratra indultak, katonaságukat, mely eddig nyilakra volt beosztva, nagyobb egységek szerint, nyolc zászlóaljba tömörítették. A mandzsu csapatok már ekkor Sanhaikuan és Peking alatt állottak. Pár évre rá, 1636-ban a mandzsu császár győzelmein felbuzdulva, kínai császárnak kiáltotta ki magát, családjának kínai dinasztikus nevet adott (Ta Cing).

Míg így az északi barbárok valósággal diadalmában úsztak, Kína belsejében az anarchia mindinkább terjedt. Az eddigi kis rablók és zsoldfizetés híján portyázó katonaság helyét komoly felkelések foglalták el. Szecsuanban az egyik felkelővezérek, Lí Dzezsengnek nem kevesebb, mint három hadosztálya volt s még ez a haderő is félelmesen szaporodott napról-napra. Egymásután foglalta el a kínai császári csapatoktól a nagy városokat s miután már Kína tekintélyes része kezén volt, császárrá kiáltotta ki magát s megindult haderejével Peking ellen. Ázsiai méretű mézszárlás árán Lí Dzezseng megszerezte Tekinget is. A szerencsétlen elhagyatott császár palotájában önmaga vetett véget életének. S már úgy látszott, hogy a lázadó fog ülni a császári trónra, mikor a sanhaikuanai kínai helyőrség parancsnoka, Ú Szankui, akinek az volt a feladata, hogy az északi határt a mandzsuktól védje, Lí Dzezseng elleni gyűlöletében az ellenséghez fordult segítségért. A mandzsukat pedig nem kellett nagyon hívogatni. Nyolc nap alatt egész hadseregükkel Sanhaikuan alatt termettek s Ú Szankui vezetésével megindultak Peking ellen. Útközben döntő győzelmet aratva Lí Dzezsengen, Ú Szankui és a mandzsuk szinte akadály nélkül bevonultak a fővárosba. Lí Dzezseng felgyújtva palotáit s a város kapuit, elmenekült, magával hurcolva a császári kincsekből amennyit csak bírt. Menekülése közben kínai parasztok agyonverték.

A mandzsukat ezalatt Pekingben szabadítókként nagy ünnepek között fogadták. Az ünnepeknek is végük volt, de a mandzsuk csak maradtak. A kínaiak szerették volna visszaállítani az előbbi rendet s a császári trónon a szerencsétlenül kimúlt császár utódait látni. A mandzsuk minderről hallani sem akartak. Egyszerűen berendezkedtek Kínában. A kínai császári trónt a mandzsu császár töltötte be. Kína kormányzását a mandzsuk vették kezükbe. Mindez non ment egészen simán, de komolyabb felkelések csak délen fordultak elő, ezeket is könnyűszerrel elnyomták.

Mindamelletts eléggé bölcsen az állam meglevő szervezetéhez nem nyúltak, minden maradt a régiben. Csak minden magasabbrangú kínai mandarin mellé egy mandzsut is tettek, hogy ily módon minden téren megfelelő ellenőrzést gyakorolhassanak. A hadsereg vezetése volt az egyetlen kivétel; kínaiak kizárásával ezt a mandzsuk tartották kezükben. Lassan bevezették a mandzsú nyelv és írás kötelező ismeretét mindazokra, akik bármilyen hivatalra pályáztak. A hódoltság külső jeleképpen a kínaiaknak is kellett ezentúl borotválniok fejüket (afféle tonzúra módjára), mint ezt a mandzsú szokás megkövetelte.

A mandzsuknak hivatalok elnyerésére bizonyos előjogaik voltak. Akik nem hivatalnokoskodtak, azok katonák voltak. A császári csapatok kizárólag mandzsukból toborzódtak. De voltak tiszta mandzsú gamizonok a nagy kínai birodalom legtávolabb részeiben is. Minden mandzsú család apanage-ban részesült, ha arra rászorult. Mandzsúria földjét maguk közt felosztották, ezeket a birtokokat nem lehetett sem eladni, sem elzálogosítani. Földet venni itt kínainak nem volt szabad. Sőt a tömeges bevándorlást is szigorúan tiltotta a mandzsú kormány, de bár ez a rendelet egészen 1905-ig érvényben maradt, a kínaiak rendszeresen kijátszották, úgyhogy a rendelet visszavonása előtt is már mindenütt kínai falvak terültek el Mandzsúriában.

A mandzsú dinasztia, Kína utolsó császári családja, 1912-ig maradt uralmon. Ez a hosszú, kétszázötven és egynéhány évi uralom a mandzsú dinasztíának teljes elkinaiasodásával járt.

Az északi nomádok fiaiból lett császárok a kínai hagyományok legbuzgóbb öreivé lettek; a kínai nyelvnek és irodalomnak nemcsak kitűnő ismerői, hanem ápolói és művelői is voltak. A művészetnek náluk különb pártolói alig akadtak. Melyik műgyűjtő ne ismerné Khangszi és Csienlung porcellánjait? A hazai nyelvet, a mandzsut, az ősi hagyományokat bizony hasztalan gyámolították, a végén maguk a császárok is könyvből tanulták őseik anyanyelvét, azt is inkább csak illendőségből. Az udvarban élő mandzsú hercegek és hercegnők még ennyire sem vitték, ők már csak azt az egyetlen szót tudták, amellyel az udvari etikett szerint az audienciákon a császárt kellett üdvözölniök.

A mandzsú nép ugyanerre a sorsra jutott. Szigorú törvények tiltották a mandzsuknak a kínaiakkal való összeházasodást. Nem mondhatni, hogy nagy rendszerességgel szegték volna meg ezt a rendelkezést, mellyel fajuk tisztaságát és uralmát próbálták védeni és biztosítani a mandzsú császárok. Mégis: ez a lovas, katonai szervezeten nyugvó nomád társadalom nem tudta megóvni függetlenségét a minden vihart megálló kínai civilizációval és az azzal járó életformákkal szemben. A beolvadás folyamatát meggyorsította az is, hogy a kiváltságait őrizni akaró clan nem kollektív formában, de egyedenként került szembe az erősebb fajjal és a magasabb civilizációs formával. Az eredmény oly teljes és tökéletes lett, hogy ma már csak filológus utazók tudnak nagy nehezen lelni egy 200—300 főből álló mandzsú népfoltot az Amúr mentén, ahol még beszélnek ezt a nyelvet s ahol még élnek a régi szokások emlékei.

Amikor kitört a kínai forradalom, a gyermek császárt, Phújít, lemondatták, a mandzsú mandarinokat a helyükről eltávolították, de

mindennek már csak politikai jelentősége volt, vele szemben mandzsu ellenhatásról még csak álmodni sem lehetett: a mandzsu nép és nyelv ekkor már régóta halott volt.

Így jutottak a kínaiak Mandzsúriához.

Az OROSZOK első szibériai terjeszkedésükkor kerültek érintkezésbe Mandzsúriával. Ebben az időben már mandzsu császárok ültek Kína trónján, így történt meg az, hogy a mandzsúriai ügyekkel a kínai császár foglalkozhatott s hogy az itt lakó mandzsuk és tunguzok, az itt hadakozó mandzsu és mongol seregek kínaiaknak szerepelnek. Politikai indokok valamennyire tehát motiválják mandzsuknak, mongoloknak kínaiakként való felvonultatását, a politikai történetírás pedig kizárólag így beszél róluk. Ezen a néven Vagyunk kénytelenek megemlékezni róluk mi is a következő sorokban, de csak annak hangsúlyozásával, hogy ez a kínai elnevezés (legalább is az oroszok mandzsúriai kapcsolatainak az elején) sem nyelvileg, sem anthropologiailag nem szabatos.

Az első figyelemreméltó esemény az oroszoknak Mandzsúria felé való terjeszkedésében Chabarov nevéhez fűződik. Ez a hetman a jakutszki vajda engedélyével 150 ember élén nagyobb felderítő útra indult az Amúr mellé. Ennek során több kisebb erődítményt emelt, köztük Albazint az Amúr balpartján. E kis hely jelentősége rohamosan növekedett: 1672-ben már kormányzót állít az élére a nercsinszki vajda, kb. tíz év múlva pedig önálló vajdasággá alakul. Lakói portyázásokkal nyugtalanították a túlsó part kínaijait. Ezek ostrommal feleltek több ízben, egyszer el is foglalták Albazint, felperzselték, de az oroszok újra visszatelepedtek, újra megerősítették s megint csak folytatták az ellenségeskedést. És Albazin nem volt izolált eset az orosz-mandzsúriai határon.

Miután ebben az időben számtalan orosz kereskedelmi, politikai, sőt néhány vallási követség is megfordult Kínában, csakhamar felmerült az a gondolat, hogy az orosz-kínai határt szerződésben fogják meghatározni. Ezt a szerződést csakugyan meg is kötötték Nercsinszkben 1689-ben. A szerződést mandzsu, orosz és latin nyelven szövegezték meg (kínaiul nem!). Ennek alapján az oroszok visszahúzódtak az Amúrtól nyugatra, lemondtak arról a területről, amely ma a Zabajkál-szkája egy részét s az egész Primorszkáját képezi, kötelezték magukat Albazin átadására. Ezt a kínaiak mindjárt felgyújtották, az orosz lakosság pedig Nercsinszkbe telepedett át. De ezzel szemben a kínaiak elismerték orosz birtoknak a szerződésben megjelölt határon túl elterülő földet, megengedték az orosz alattvalóknak, hogy szabályosan kiállított útlevellel szabadon közlekedhessenek és kereskedhessenek Kínában.

Nincs a kínai-európai nemzetközi kapcsolatoknak egyetlen vizsgálója sem, aki nem hívná fel nyomatékosan a figyelmet a nercsinszki szerződés egy másik nagy, politikai jelentőségére: ez az első szerződés, melyet Kína európai hatalommal kötött.

Az orosz követségeknek ezután sincs se szeri, se száma, de csak eredménytelenségben vetekedhetik egyik a másikkal. Csak Száva Vladiszlavicsnak sikerült új szerződést kötnie Kjahtában 1727-ben,

számos kérdés rendezése mellett éppen a Mandzsúriával kapcsolatos kérdéseket hagyva nyitva — pontosabb földrajzi adatok hiányában. Ezeknek megoldására vagy legalább előbbre vitelére vállalkozott Muravjev tulai kormányzó. Ő volt az, aki felismerte annak a víziútnak a fontosságát, melyet az Amúr képez s minden igyekezetével azon volt, hogy legalább e folyó partjához hozzájuthasson Oroszország. Fáradozásainak nem várt eredménye lett, Jisan meghatalmazott kínai kormányzóval Aigunban megkötött szerződése szerint (1858) kelet felé az Usszúri folyó lett a határ egészen a tengerig. Jisan ugyan kegyvesztett lett, elmozdították állásából, de a szerződést a kínai császár mégis ratifikálta.

A múlt század végén indultak el azok az események, melyek a mandzsúriai kérdést a mai formájában eredményezték. Az első ezek sorában a kínai-japán háború, róla még majd beszélünk. De már most megemlítjük, hogy e háború végét jelentő simonoszeki béke (1895) nyomán Kína kénytelen volt Japán javára lemondani bizonyos területekről, de az angolok, franciák és az oroszok együttes jegyzékben „barátságos javaslatként“ azt ajánlották a japán kormánynak, hogy enyhítsék a simonoszeki béke pontjait. E „barátságos javaslatnak“ nem annyira a három nagyhatalomnak Kína iránt táplált szimpátiája volt az oka, mint inkább Japán hatalmi növekedésének mérsékelésére való törekedés. Ez a javaslat tartalmazta többek között azt a pontot is, hogy Japán visszaadja Kínának a Liaotung félszigetet, melyet a simonoszeki békeszerződés értelmében Kínától elvett. Ezzel szemben Kína kötelezi magát 30 millió tael jóvátétel megfizetésére. A jóvátételi összeg folyósításától számított három hónapon belül a japán csapatok tartoznak elhagyni Liaotung félszigetét. Az örökké zilált pénzügyi viszonyok közt élő Kínának természetesen ilyen nagy összeg nem állott rendelkezésére. Francia beleegyezéssel Oroszország kölcsön formájában megszerezte ezt az összeget. A nyújtott segítség fejében Oroszország bizonyos előnyökre számított.

Elsősorban az orosz kormány támogatásával — legnagyobbbrészt orosz tőkével — alapítottak egy Orosz-Ázsiai Bankot Szentpétervárott, ez lévén Távolkeleten Oroszországnak gazdasági s nem egyszer politikai téren is egyik legfontosabb szerve, természetes ha kimagasló szerepet játszott alapításától fogva a mandzsúriai orosz érdekek történetében.

De Oroszország a nyújtott segítségért többet kívánt. Szentpétervárott a cár koronázása alkalmával ott tartózkodó Li Hungcsang alkirályal, a legújabb kínai politikai történet egyik legkimagaslóbb alakjával folytattak tárgyalásokat. A létrejött szerződés szövegét nem hozták nyilvánosságra, de az kiderült, hogy Oroszország bizonyos koncessziót kapott. Engedményt nyert arra, hogy Csitától az Amúr felett kanyargó, Vladivosztokba vezető vasúti távolság megrövidítésére Mandzsúrián keresztül vasutat építsen. így keletkezett a Kínai Keleti Vasút. A megépítéséhez szükséges tőkét az Orosz-Ázsiai Bank szolgáltatta. Egy másik szerződés értelmében Oroszország 25 évre bérbe vette a Santung félszigeten fekvő kikötőt, Kiaocsout. Mielőtt az oroszok itt megjelenhettek volna, a németek megszállták Kiaocsout;

kárpótlásképpen a Liaotung félszigeten fekvő Port Arthurt és Dalnijt orosz hadihajók elfoglalták, a következő évben pedig (1898) szerződést kötöttek a kínaiakkal. Eszerint Liaotung félszigete 25 évre bérletképpen Oroszország kezébe ment át. Ugyanekkor kapott egyéb engedmények alapján Gharbinból kiinduló, tehát a Kínai Keleti Vasúthoz csatlakozó vonalat építettek Port Arthurba és Dalnijba.

De ekkor már angolok, franciák, németek megnövekedett étvágyal szintén újabb koncessziókat követeltek. Mi vehetett nekik gátat? A kínai-japán háborúban nyilvánvaló lett Kína minden mértéket meghaladó inferioritása. Hasztalan kísérletezett az utolsó mandzsu császár reformokkal. Mielőtt kivitelre kerülhetett volna a sor, az anyacsászárnőnek, Cöhszinek sikerült magához ragadnia a hatalmat s a legkíméletlenebb kézzel elnyomni minden reformmozgalmat.

Ilyen körülmények közt született meg az ú. n. boxer-lázadás a Santung félszigeten. Rövidesen szétágazott Kína minden zugába. Ezt az eleinte titkos mozgalmat később az udvar is elnézte, ha nem is támogatta. A mozgalom kimondottan az idegenek ellen irányult: őket tartották minden baj kútfejének. 1900 júniusában az összeesküvők meggyilkolták Pekingben báró Ketteler német követet a nyílt utcán. Megtámadták a templomokat és a követségeket és halálra kerestek minden idegent. Német vezetéssel nemzetközi hadsereg érkezett Kínába, mely helyreállította a régi rendet, jól ügyelve arra, hogy minden egyes hatalom meglévő kiváltságait minél előnyösebben növelje.

Oroszországnak sohasem nyílhatott volna jobb alkalmá, hogy Mandzsúriához való ragaszkodását bebizonyítsa. A megállapodás szerint ugyanis orosz csapatok feladata lett a rend helyreállítása Mandzsúriában. Sebtiben elfoglalták Charbint és a Dalnij meg Port Arthur mellett egyetlen számbajöhető kikötőt: Niucsuangot. És mindenütt helyreállították a rendet.

De közben befejeződött a hoxerlázadás. Kínára (nem volt egészen ártatlan benne) 450 millió taelnyi hadisarcot vetettek egyéb súlyos és megalázó feltételekkel tetézve. De az orosz csapatok nem mozdultak Mandzsúriából. Japán, Anglia és az Egyesült-Államok felhívásaira is csak ígérekkel feleltek. Egyedül az angol-japán szövetség megalakulása (1902) tudta elérni, hogy Oroszország Kínával kiürítési megállapodást kössön. A végső határidőül megjelölt 18 hónap is eltelt, az orosz megszálló csapatok mégsem vonultak ki Mandzsúriából, ellenkezőleg arról kezdtek tárgyalásokat folytatni a pekingi kormánnyal, hogy még több gazdasági engedménnyel még jobban gyökeret verhessenek ott. A tárgyalások hírére az említett három nagyhatalom erélyesen tiltakozott, viszont Oroszországon volt a protestálás sora, mikor röviddel rá Kína megnyitotta Japán és az Egyesült-Államok számára Mukdent, Ngantungot és Tatungkout (a két utóbbi kikötő).

A legélesebben Japán és Oroszország érdekei kerültek összeütközésbe egymással. Nem kisebbszerű gazdasági ellentétéről volt szó, hanem arról, hogy kié legyen egész Mandzsúria és Korea. Semmiféle tárgyalás nem vezetett célhoz. Megszakadt az orosz-japán diplomáciai viszony és kitört a háború (1904). A nem várt kimenetel kissé megdöbbenette a távolabbról érdekelteket is: Japán teljes győzelmet aratott

az oroszok felett, a bevehetetlennek tartott Port Arthur is elesett; a későn érkező orosz balti flottát Togo admirális teljesen megsemmisítette.

Az Egyesült-Államok jónak látták békét közvetíteni. így jött létre a portsmouthi békeszerződés (1905). Eszerint Oroszország lemondott Dél-Mandzsúriában élvezett összes privilégiumairól a vasúttal együtt egészen Kuangcsengzeig, sőt ezenfelül még Szachalin déli részét is át kellett adnia Japánnak. A meglévő helyzet szentesítésére 1910-ben újabb szerződést kötöttek, világosan megjelölve most már az orosz és japán érdekszféra határát.

Nagy vonásokban ez maradt a helyzet a legújabb időkig. Lényeges változást az orosz forradalom sem jelentett: Szovjetoroszország éppoly makacsul ragaszkodott mandzsúriai koncesszióihoz, mint a régi cári rezsim. A Kínai Keleti Vasút átvétele mégsem ment egészen simán. Az orosz forradalom nyomán a vasút tőkéjének a tulajdonosa, a cári kormány eltűnt, de a koncessziós jogok letéteményese, az Orosz Ázsiai Bank megmaradt. Ez utóbbi jogait biztosította Kína az 1920-as szerződésben.

A washingtoni konferencia után, mely Kína első igazi nagy diplomáciai sikerét jelentette, szerződés jött létre Szovjetoroszország és a kínai kormány között (1924). Szovjetoroszország ennek során az engedékenység legvégső határáig elment: lemondott a régi rendszer alatt élvezett összes privilégiumairól, elismerte Külsőmongoliát kínai területnek, csak hogy a többi nagyhatalom érdekeire halálos csapást mérhessen. Szovjetoroszország és Kína szövetségre léptek egymással s csak hajszálon múlt, hogy nem sikerült egész Kínát bolsevizálni, legalább is pillanatnyilag. Ebben az 1924-es szerződésben szó volt a Kínai Keleti Vasútról is. A felek megegyeztek abban, hogy a vasút kizárólag kereskedelmi vállalat, minden egyéb felmerülő, nem gazdasági természetű kérdés elintézése Kína hatáskörébe tartozik. A szovjet elvben hozzájárult ahhoz is, hogy a vasutat Kína megvásárolhassa.

Mindebben a pekingi központi kormánnyal állapodtak meg, de hogy e megállapodások gyakorlatba átvihetők legyenek, tárgyalni kellett Mandzsúria valóságos urával, Csang Colinnal is. Karachán, a szovjet nagykövet, itt már kevésbé volt engedékeny. Reorganizálták a vasút igazgatóságát és a nem-szovjet Orosz-Ázsiai Bank kezéből a szovjetkormány kivette a Kínai Keleti Vasutat. Hasztalan volt minden tiltakozás. Az Orosz-Ázsiai Bank megbukott. A vasút orosz tisztviselőit a szovjet választotta meg. De ugyanakkor az igazgatóságban helyet biztosítottak bizonyos számú kínai delegátusnak is.

Ezután következett be az orosz-kínai konfliktus, amelyről már előljáróban megemlékeztünk.

A JAPÁN TERJESZKEDÉS Mandzsúriában újabb keletű jelenség, vele szervesen összefügg, részben megelőzi Korea megszerzésére irányuló törekvése. Teljes nagyságában és jelentőségében ez a japán politika csak az ú. n. restauráció után (1868) köszöntött be, akkor, mikor Japán az államhatalomnak újra egy kézben való központosítása után hihetetlen mértékben s nem is sejtett eredménnyel modernizálódott. A japán-kínai háború 1894-ben Korea miatt tört ki. Korea ebben

az időben Japán vazallusa volt, de különben teljes autonómiával rendelkezett. Alighogy kitört ez a háború, a japánok nyomása alatt Korea Japán uralma alá helyezte magát. A dolgok sorát Kína számára a háború további menete sem változtatta meg valami előnyösen. A kínai hadsereg szétszóródott, flottájukat hasonló sors érte a Jalu torkolatánál. Japán csapatok egymásután foglalták el Port Arthurt, Weihaiweit és Niucsuangot, sőt röviddel rá Formóza szigetét is. A háborút befejező s oly súlyos következményekkel járó simonoszeki békéről már szoltunk.

A háborút Japán nyerte meg, de gyümölcseit mások élvezték. A japán-kínai háborútól az orosz-japán háborúig terjedő idő Mandzsúriában az orosz hegemonia kora s hogy nem végződött Mandzsúria teljes meghódításával, majd annektálásával, az kizárólag a többi érdekelt nagyhatalom féltékenységének tulajdonítható. De végül is sikerült Japánnak az orosz-japán háborút nemcsak megnyerni, de eredményeit meg is tartani. Ez pedig nem volt csekélység. Egész Dél-Mandzsúria Japán érdekkörébe tartozott, valamennyi stratégiaiilag fontos pontját megszállta, megerősítette s gazdasági kiaknázását a kínai kormánytól kicsikart számos koncesszióval biztosította magának, minden más hatalom kizárásával. A körül meg már vita sem merült fel, hogy Koreát elfoglalta, majd nem sokkal rá a Japán birodalomba bekebelezte. Úgy látszott, hogy ez a japán hegemonia kezdete.

Amint kitört a világháború, Japán elfoglalta a Santung félszigetén az összes német koncessziókat. Sőt látva, hogy a nyugati hatalmak másnemű érdekeik miatt kezdik elhanyagolni a távolkeleti kérdést, másfelől hogy a fiatal kínai köztársaság a növekvő anarchia súlya alatt roskadozik, 1915-ben május 7-én ultimátumot intézett Kínához s annak elfogadását negyvennyolc órai határidőhöz kötötte. Ez az ultimátum 21 pontot tartalmazott, annak végrehajtása Kínát Japán gyarmatává süllyesztette volna. Mandzsúriában a japánok letelepedhetnek, ingatlanokat vásárolhatnak, kereskedhetnek. Port Arthur, Dairen birtokát (az orosz-japán háború óta így hívták Dalnijt), és a délmandzsúriai vasúti koncessziókat, illetőleg azok bérletét meghosszabbítják 99 évre. Hasonló privilégiumot kapnak a japánok Kelet-Mongóliában, mely szintén Kína uralma alatt áll, azonfölül minden bányászati jog az övék. Nem részletezzük a követelések többi részét, csak annyit, hogy hasonló intézkedéseket tartalmaztak azok Santung félszigetére, Fukienre, a Jangce völgyére is.

Kína nem tehetett egyebet, elfogadta Japán követeléseit. Az Egyesült-Államok „Kína érdekében“ protestáltak s követelték a 21 közül 16 pontnak a visszavonását. Japán a nagy rivális közbeléptére engedett. De Kína a 21 követelést nem felejtette el, a japánok elleni gyűlölet jobban lábra kapott, mint valaha. Május 7-ét, az emlékezetes ultimátum átnyújtásának napját a „nemzeti megaláztatás“ gyásznapjává avatták. Bojkottálták a japán kereskedelmet. Az elkezdett úton a kínai nem tud megállni. Sok helyen megrohanták a japán kereskedők raktárait, kirabolták, felgyújtották, japán alattvalókat bántalmaztak. A szenvedélyekre csak az tudott valamelyest csillapítótag hatni, ha itt-ott megjelent a partok mentén egy-egy japán cirkáló vagy torpedózúzó.

Japán mandzsúriai politikájában kétségtelen, hogy nem volt önzetlenebb, mint riválisai, de alkotott valamit, a puszta mezőkre életet varázsolt, az elhagyatott steppéket benépesítette, rendet teremtett és tartott akkor, mikor Kínában sehol nem volt (és máig sincs) élet- és vagyónbiztonság. Kína most mindent visszakövetel. Nemcsak a puszta néptelen földet, amit Japán kapott, vagy erőszakkal vett magának, hanem mindazzal egyetemben, amit rajta ez teremtett, épített. Talán érdemes ezen a megszerzendő, új vagynon röviden áttekin-tenünk.

A gerince a Délmandzsúriai Vasút, hossza 701*6 km. Központja Mukden, attól északra Csangcsunig húzódik, ahol az oroszok Kínai Keleti Vasútjához, így közvetve a transzszibériai vonalhoz kapcsolódik. Délen a végállomás Dairen, Kína egyik legnagyobb kereskedelmi kikötője. Ebből a fővonalból kisebb elágazódások vezetnek Port Arthurba (hadikikötő), Jingkouba (kereskedelmi kikötő), Jentaiba (kőszénbánya), Fusunba (kőszénbánya). Ezek hosszúsága együtt 150.2 km. A Mukdenből Ngantungba vivő fontos vonal hosszúsága 258.7 km. A japán vasútvonalak együttes hosszúsága ezerszáztizenegy és fél km.

A Délmandzsúriai Vasút egy része, mely Csangcsuntól Port Arthurig vezet, még az orosz időből való. A japánok 1905-ben birtokukba véve, teljesen átalakították és kiépítették. Kezeléséről a Délmandzsúriai Vasúti Társaság gondoskodik, mely 1906-ban alakult császári dekrétumra, 200 millió jen (kb. 20 millió font sterling) alap- tőkével. Az összeg felerészéig a japán kormány vállalt érdekeltséget. 1920-ban a Társaság alaptőkéjét 440 millió jenre (kb. 44 millió font sterling) emelte. A kuangtung-i (Port Arthur és vidéke) japán főkor- mányzó gyakorolja felette a felügyeletet.

íme néhány statisztikai adat a Társaság 1927-es működéséről: ebben az évben volt 8.689 tisztviselője, 26.479 alkalmazottja, 229 alkalmi munkareje. Az együttes 35.397 alkalmazottból 14.596 kínai volt. Az ezenfelül alkalmazott 11.740 napszámos legnagyobb része szintén kínai volt.

A Dairen—Csangcsun vonalon (701.6 km) a forgalom 12 óra 10 perc alatt bonyolódik le. A forgalom fejlődését mutatja ez a néhány szám. 1907-ben ennek a vonalnak a forgalma 1,512.231 utas, 1,486.434 tonna teheráru; bevétel 9,768.887 jen, kiadás 6,101.615 jen. Húsz év múlva, 1927-ben a forgalom következőképpen alakult: 8,290.085 utas, 16,535.194 tonna teheráru, 107,923.059 jen bevétel, 40,311.765 jen kiadás. A világháború az utóbbi években ezeket a számokat is persze lenyomta.

A Délmandzsúriai Vasút felszerelése áll 432 mozdonyból, 440 személyszállító vagonból és 6.811 teherszállító kocsiból. A felszerelés gyarapítása és javítása céljából két nagy műhelyt tart üzemben.

Mandzsúriának egyéb vasútvonalaiiban is van japán tőke érdekelve. A Liaotung félsziget déli részében a Csincsou—Pidzeuó 100 km-es vonal egy japán magánvállalkozásé. A Kirin—Tunhua 208 km-es vonalat japán vállalkozók építették a kínaiaknak. A Szingpingkai-Pajantala, továbbá a Csengcsiatun—Taonan—Cicikár vonalat a Délmandzsúriai Vasút építette a kínaiak számára. A kínaiak ezeket a vona-

lakat aztán továbbfejleszteni igyekeztek, hogy a japán vasutakkal párhuzamos tevékenységet fejthessenek ki s azok jelentőségét, rentabilitását tönkretegyék.

Mandzsúria gazdasági felvirágoztatásának a földjében rejlő energiákon kívül egy másik kapitális fontosságú oka is van. Ez a bevándorlás. Szokás hivatkozni Japán túlnépesedésére. Nos, a bevándorlóknak csak egytizede japán alattvaló, azok sem tiszta japánok, hanem legnagyobbbrészt koreaiak. Az új honfoglalók kilencztedé kínai. Japán nemhogy gátolná ezt a folyamatot, de elősegíti. A kínai munkaerő a legolcsóbb a világon. Az utóbbi években a bevándorlók évi átlagát a japán statisztika 3—400.000-re teszi. Ennek a rohamos arányú bevándorlásnak a következménye, hogy Mandzsúria lakossága az utolsó húsz év alatt 12 millióról csaknem a kétszeresére emelkedett.

Mandzsúria megművelhető földjének még így is csak alig a fele került megművelés alá (12,200.000 hektár).¹ Természeti kincseinek (kőszén, olaj stb.) szakszerű kiaknázását a japánok indították meg; iparnak, kereskedelemnek eddig itt nem látott lendületet ők adtak.

Ez A MOSTANI japán-kínai konfliktus tehát távolról sem az elvek harca. És ha végigtekintünk Mandzsúria történetén, melyet főbb vonásokban megpróbáltunk vázolni, látnunk kell, hogy benne nemcsak Kína és Japán vannak érdekelve. De titkon növekvő izgalommal figyeli az események fejlődését Szovjetország is. A látzólag érdektelen három nagyhatalomnak pedig nem is annyira a békét közvetítő Népszövetség tekintélyének a megóvása a főgondja, hanem az, hogy a bonyodalomból Japán akkora fölényrel talál kikerülni, hogy az valamennyiük mandzsúriai, esetleg távolkeleti érdekeit fenyegetheti. A veszély kínai siker esetén sem volna kisebb: a temperamentumos kínai nacionalizmus anélkül is mind brutálisabban ostromolja vérrel, pénzzel és erőszakkal szerzett koncesszióikat.

LIGETI LAJOS

¹ Japán statisztikai adatainkat H. W. Kinney, *La Mandchourie moderne et la Compagnie du Chemin de fér Sud-Mandchourien* (Paris 1928) c. művéből merítettük.